

Anne Folkertsma

De eerste zin van Marlen Haushofer, *Een handvol leven*

Anne Folkertsma (1964) studeerde vertaalwetenschap en Duits. Vanaf 1990 werkte ze in de uitgeverij, als redacteur, ad interim en freelancer, met als zwaartepunt vertaalde literatuur. Sinds 2011, na de Vertalersvakschool, vertaalt ze ook zelf, uit het Duits. Jarenlang werkte ze aan de voornaamste titels van Hans Fallada, over wie ze ook een biografie schreef. Andere belangrijke auteurs zijn Natascha Wodin, Alexander Kluge en Harald Jähner, de laatste twee met collega's vertaald. Jähners Wolfstijd. Duitsland en de Duitsers 1945-1955 met Jantsje Post, evenals dé biografie van Angela Merkel én haar autobiografie Vrijheid. Kortgeleden verscheen Paradise Garden van Elena Fischer. Dit verhaal verscheen eerder in de rubriek Vertalerstoelichting op athenaeumscheltema.nl.

De eerste zin van Marlen Haushofer, *Een handvol leven*

‘Im Mai 1951 starb in einer österreichischen Kleinstadt ein gewisser Anton Pfluger an den Folgen eines Autounfalls.’

Wat een vreemd begin, dacht ik, vooral omdat de ironische, wat afstandelijke verteller eraan toevoegt dat Pfluger zonder aanwijsbare reden tegen een boom is gereden, of wellicht omdat hij zijn verjaardag een dag eerder ‘iets te uitbundig had gevierd’. Dan gaat het om zijn erfenis en nazaten, er moet een bedrijf worden geleid, een landhuis verkocht. Nadat zijn zoon Toni en weduwe Käthe bij de verkoop meermaals bot hebben gevangen, verschijnt Mrs. Betty Russell ten tonele, een mysterieuze blonde vrouw op leeftijd met zonnebril. Zij besluit het huis meteen te kopen, sterker nog: ze mogen er zelfs in blijven wonen. Hoe genereus!

Wanneer Betty Russell blijft overnachten blijkt dat het vroeger haar huis was. Als Odysseus is ze teruggekeerd en niet herkend. In de logeerkamer bladert ze ’s nachts door foto’s en brieven die ze in een la heeft gevonden. Ze haalt herinneringen op aan haar vroege jeugd, toen ze nog Lieschen was, en aan haar schooltijd, loopbaan en huwelijk, toen ze Elisabeth werd. Het verleden komt zozeer tot leven dat ze de grove kniekousen uit haar kloostertijd weer voelt kriebelen, maar er blijft ook een bevreemdende afstand: het gaat nooit om ‘ik’.

Messcherpe ontleding

Net als in haar andere werk ontleedt Haushofer in haar debuut messcherp een kinder- en vrouwenleven. Ze duikt diep in de volstrekt eigen ervaringswereld van Lieschen, vertelt dan hoe de gevoelige Elisabeth op de kloosterschool in een maatschappelijk keurslijf wordt gedwongen, en ze als jongvolwassene steeds meer van zichzelf vervreemd raakt. Tot Elisabeth – ongehoord bij publicatie van de roman begin jaren vijftig, en ook nu nog – opeens man en kind verlaat, zich van elk houvast berooft en onder de nieuwe naam Betty voor zichzelf kiest. Haar naasten wanen haar dood, haar lichaam wordt nooit gevonden, en hun leven gaat verder.

De wonderlijke perspectief- en identiteitswisselingen en de gelaagde romanstructuur vormden een uitdaging bij het vertalen. De indringende beschrijving van de kindertijd van de hoofdpersoon deed me denken aan Haushofers autobiografisch getinte roman *Hemel die nergens ophoudt*. Andere elementen aan *De wand*, een geliefde klassieker, verfilmd en onlangs ook door ITA succesvol geënceneerd met Chris Nietveld.

Aan het keurslijf ontsnappen

Toen ik deze vertaalopdracht kreeg heb ik eerst vrijwel het hele werk van Haushofer gelezen, een hecht, relatief klein en spannend oeuvre met telkens terugkerende motieven. Ik las ook haar biografie. Daardoor ontdekte ik hoe opmerkelijk het is dat van de vrouwen in haar werk die worstelen met het maatschappelijk keurslijf uitgerekend Elisabeth in Haushofers debuut daar op eigen kracht aan weet te ontsnappen, terwijl de vertelster in *De wand* er pas aan ontsnapt als een transparante wand haar plotsklaps afsnijdt van de hele wereld. En de rest van Haushofers heldinnen vasthoudt aan de beperkingen van hun leventje.

Marlen Haushofer was in Oostenrijk een buitenstaander in de literaire scene. Ze woonde sinds haar studie het grootste deel van haar leven in een klein stadje, was getrouwd met een tandarts, leidde meestentijds een burgerlijk bestaan. Schrijven deed ze als de kinderen op school waren en het huishouden het toeliet. Veel mensen vonden dat lastig te begrijpen. Ze won staatsprijzen voor haar kinderboeken en voor *De wand*. Maar de grote namen van de Oostenrijkse literatuur tijdens Haushofers leven waren mannen. Zijzelf bleef in de luwte en overleed in 1970, na jaren getekend door kanker.

Oproep tot een reveille

Bij het vertalen genoot ik van Haushofers radicaliteit, van haar precisie en haar subtiele stijl. Er staan zoveel zinnen en beelden in *Een handvol leven* die ik in een lijstje zou willen doen, vol emotie, distantie, tragiek en evengoed vol ironie.

Ik roep op tot een reveille. In de toneelopvoering van *De wand* zwoegt de vertelster tijdens haar monoloog eindeloos in een bak aarde. Met haar handen in de aarde voelt ook Elisabeth in *Een handvol leven* zichzelf, voelt ze dat ze lééft, maar haar vader staat niet toe dat ze voor het tuinieren doorleert. Dat past niet bij hun stand.

De zoektocht van deze twee naar hun eigen identiteit is universeel. Haushofer biedt huidige lezeressen én lezers scherpe observaties en rebelse ideeën die het tijdperk waarin zij schreef, ver overstijgen. Uitgeverij Orlando nam Marlen Haushofer onlangs op in haar spannende reeks moderne klassieken. Deze auteur verdient die aandacht absoluut. Zodat ander werk dat nu niet leverbaar is, herdrukt kan worden, en ook die ene nog onvertaalde roman vertaald.

Neem *Een handvol leven* en lees zelf maar:

‘In mei 1951 overleed in een Oostenrijks stadje een zekere Anton Pfluger aan de gevolgen van een auto-ongeluk.’